

25.5.2018

EOAK/2217/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Pirkko Äijälä-Roudasmaa

LOHJAN VANHUSTEN PALVELUKESKUS, KULTAKOTIEN RYHMÄKOTI KATINKULTA
Tarkastuspöytäkirja

Aika: 25.4.2018

Paikka: Lohjan vanhusten palvelukeskus, Katinkulta
Ojamonkatu 34, 08100 Lohja

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Pirkko Äijälä-Roudasmaa
OPCAT-koordinaattori Iisa Suhonen
Notaari Kaisu Lehtikangas

Kultakodista
Osastonhoitaja - - -

TARKASTUKSEN TARKOITUS

Oikeusasiamiehen kanslian edustajat esittivät eduskunnan apulaisoikeusasiamies Maija Saksinin antaman määräyskirjan tarkastuksen suorittamista varten ja kertoivat lyhyesti apulaisoikeusasiamiehen tehtävistä.

Perustuslain 109 §:n 1 momentin nojalla oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Lisäksi hänen valvontaansa kuuluvat muutkin, jotka hoitavat julkista tehtävää. Oikeusasiamies seuraa erityisesti, että hyvä hallinto sekä perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Vanhuksille ympärivuorokautista palveluasumista tarjoavissa yksiköissä halutaan selvittää vanhusten saaman hoivan ja hoidon ihmisarvoa kunnioittavaa luonnetta, ja sitä, että kunnat huolehtivat myös heikommassa asemassa olevien kuntalaisten perustuslain 19 §:n mukaisesti oikeudesta sosiaaliturvaan ja huolenpitoon.

Vielä kerrottiin, että eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa voidaan kohdistaa rajoitteita. Uusi tehtävä mahdollistaa esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

YK:n vammaisyleissopimuksen ratifioinnin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, rajoitustoimenpiteiden käyttöön, osallistumisen mahdollisuuksiin sekä toimitilojen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin. Vammaisyleissopimuksen piiriin voidaan katsoa kuuluvan muun muassa muistisairaant henkilöt.

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta.

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua Lohjan kaupungin ylläpitämän Lohjan vanhusten palvelukeskuksen tarjoaman asumispalvelun sisältöön ja laatuun.

YLEISKUVAUS TARKASTETTAVASTA KOHTEESTA

Lohjan vanhuspalvelukeskus sijaitsee noin kilometrin päässä Lohjan keskustasta Lohjanjärven uimarannan läheisyydessä kauniilla paikalla. Keskukseen on helppo saapua joko omalla autolla tai julkisilla kulkuvälineillä. Tarkastuksen kohteeksi valittiin Lohjan palvelukeskuksen vuonna 2012 valmistuneen Kultakodin ryhmäkoti Katinkulta.

Yksikkö on tarkoitettu vaikeasti oirehtiville muistisairaille, jotka siirtyvät yksikköön muista Lohjan alueen ryhmäkodeista, koska tarvitsevat huomattavasti hoitajien aikaa ja ohjausta, jotta eivät vaaranna omaa, toisten asukkaiden tai henkilökunnan terveyttä sairaudesta johtuvan oireilun vuoksi.

ASUKKAAT

Kultakodissa on yhdeksän asukaspaikkaa, jotka olivat kaikki käytössä tarkastushetkellä. Kullakin asukkaalla on oma huone, jossa on tilava wc ja suihku. Asukkaiden ikäjakauma vaihteli 70–90 välillä. Tarkastushetkellä miehiä oli yksi ja naisia kahdeksan. Hoitajan kertoman mukaan kaikki puhuivat ja ymmärsivät suomea.

Tarkastushetkellä tunnelma oli hoitajienkin mielestä poikkeuksellisen rauhallinen. Suurin osa asukkaista istui pienessä, vaatimattomasti sisustetussa ryhmätilassa, osa vaelteli käytävällä ja loput olivat omissa huoneissaan. Hoitoisuusaste oli suuri, koska kullakin asukkaalla oli toimia, joihin tarvittiin usein kahden hoitajan apua ja pitkää suostuttelua. Asukkaat eivät halunneet puhua tarkastajille, ja heidän kielellinen kommunikointinsa vaikutti hyvin vähäiseltä.

PALVELUT

Terveydenhoito

Terveyskeskuslääkäri oli ennen huolehtinut Lohjan vanhusten palvelukeskuksen terveydenhoidosta, mutta palvelu on siirtynyt yksityiselle Doctagon-lääkärikeskukselle, jonka palveluihin hoitajat olivat erittäin tyytyväisiä, koska lääkäri oli hyvin tavoitettavissa. Omalääkäri, geriatri, kiersi yksikössä kerran kolmessa kuukaudessa ja tapasi kierrolla kaikki asukkaat. Hoitajien mielestä tämä oli riittävää, koska lääkärin tai hänen sijaistensa saavutettavuus oli niin hyvä. Vanhuspalvelukeskuksen ja lääkärikeskuksen tietojärjestelmät olivat niin yhteensopivat, että lääkäri näki koneeltaan potilaan asiat kuten lääkelistan.

Lääkkeet hankittiin annosjakeluna apteekista, joka toimitti ne yksikköön. Lääkäri oli hoitajan kertoman mukaan karsinut paljon asukkaiden rauhoittavia ja unilääkkeitä, joten niiden käyttö oli nykyisin vähäistä ja satunnaista.

Fysioterapia/kuntoutus

Koko Lohjan vanhusten palvelukeskuksessa on vain yksi fysioterapeutti, joka on keskittynyt lähinnä kotihoidon asiakkaisiin. Häntä pystyi kuitenkin konsultoimaan poikkeustilanteissa kuten asukkaan lonkkamurtuman jälkeisessä hoidossa tai sitten lääkäri saattoi määrätä asukkaalle fysioterapiaa. Fysioterapeutti oli antanut hoitajille koulutusta kuntouttavasta työtteestä, jota nyt toteutettiin.

Tarkastajat arvioivat, että tässä yksikössä ohjattu ryhmätoiminta, esimerkiksi venyttelytuokioiden olisi enää toteutettavissa ja muukin yksilötoiminta saattaisi onnistua vasta asiakkaan pitkän suostuttelun jälkeen.

Suun hygienia ja terveys

Kultakodissa sekä hammaslääkäri että suuhygienisti tarkastivat asukkaiden suut ja hampaat kerran vuodessa. Yksikön asukkaat tarvitsivat rauhoittavia lääkkeitä ennen toimenpidettä. Myös hoitajien yritykset päivittäisen hampaiden pesuun kariutuivat usein siihen, että asukas ei suostunut avaamaan suuta tai puri hoitajaa. Näin ollen pesuissa saattoi olla pitkiäkin taukoja, vaikka hoitajat pyrkivät säännöllisesti suostuttelemaan asukasta. Suun hoito kirjattiin hoito- ja palvelusuunnitelmaan.

Peseytyminen

Hoitajat kertoivat, että asukkaat suihkutetaan aina tarpeen mukaan, eikä mitään erillisiä suihkukulistoja ole. Ongelmallista on, että asukkaat eivät aina halua mennä suihkuun, vaikka tarvetta olisi. Tällöin peseytyminen vaatii hoitajilta paljon suostuttelua ja joskus kahden hoitajan avustusta pesussa. Tarkastushetkellä asukkaat olivat puhtaita ja siistejä olemukseltaan. Peseytymiset ovat klo 13–15.00 välillä, jolloin on enemmän henkilökuntaa paikalla.

Jotkut asukkaat nauttivat edelleen saunomisesta ja limsan juonnista viihtyisissä saunatiloissa. Tällöin peseytyminenkin helpottuu.

Ateriointi

Asukkaiden aterioinnit ovat hoitajien kertoman mukaan aikaa vieviä. Kaikkia on autettava ja valvottava aterioinnissa, ja osa on levottomuuden takia laitettava vyöllä kiinni tuoliin aterian ajaksi, jotta he malttaisivat pysyä paikallaan. Asukkaat saavat hoitajan kertoman mukaan ruokaa riittävästi ja heidän painoaan tarkkaillaan. Ateriointi ei enää tuota erityistä nautintoa eikä muodosta yhdessäolohetkeä, koska hoitajien on keskityttävä kunkin asukkaan ateriointiin erikseen. Aamiaiset ovat helpoimpia, kun kukin asukas herää eri aikaan ja aamupala saadaan näin rauhoitettua. Ruokailut kestävät niin kauan kuin on tarve ja hoitajat kertovat saavansa keittiöstä säännöllistä palautetta astioiden palautuksen viipymisestä.

WC-käynnit, vaipat

Kaikki asukkaat käyttävät vaippoja tai vaippahousuja ja heitä avustetaan wc-käynneissä. Vaippoja on riittävästi asukkaiden tarpeisiin.

Ulkoilu/virkistys

Asukkailla ei ole mahdollisuutta päästä ulos päivittäin varsinkaan talviaikaan, mutta ulkoilua seurataan ja moni asukas siitä edelleen nauttii. Kesällä on mahdollisuus olla ainakin parvekkeella päivittäin, mutta parveke ei tarkastajien mielestä ollut erityisen tilava tai viihtyisä. Tar-

kastushetkellä, vaikka vappu jo lähestyi, se näytti lähinnä tuolivarastolta. Asukkaita viedään kuitenkin ulos aidatulle viihtyisälle sisäpihalle tai hoitajan tai työllistetyn kanssa sorsia syöttämään järvenrantaan tai kaupalle, jos asukkaan vointi ja mieliala sen sallii. Tämä pätee myös talon yhteisiin juhlahetkiin. Ulkoilua seurataan ja sitä pyritään tarjoamaan kaikille.

Päivittäinen virkistys kostuu lähinnä lehdenlukuhetkestä, musiikin kuuntelusta ja hoitajien asukkaille antamasta rauhoittavasta yhdessäolosta.

Vammaisuus/esteettömyys

Yksikön sisätilat ja pihan aidatut ulkoilualueet olivat esteettömät. Opasteet, valaistus ja kaiteet olivat asianmukaiset. Asukkailla oli hälytyslaitteet, mutta he eivät osanneet käyttää niitä. Hoitajat eivät kertomansa mukaan käyttäneet juurikaan hälytyslaitteita, vaikka asiakkaat saattoivatkin olla yllättäen uhkaavia ja käydä kiinni hoitajaan hoitotilanteessa tai kohdistaa toiseen asukkaaseen esimerkiksi tönimistä. Hoitaja piti ongelmallisena, että osaston lattian ja asukashuoneiden lattian väri oli erivärinen, koska se aiheutti joillekin muistisairaille jumittumista.

Itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteet

Yksikössä pyrittiin elämään kunkin asukkaan ehdoilla eli asukas itse päätti, milloin heräsi ja söi. Jos yöllä ei nukuttanut sai valvoa ja istuskella kahvilla yöhoitajan kanssa tai kävellä käytävillä – ei kuitenkaan muita häiriten, vaikka koko yön.

Lääkäri päätti rajoitustoimenpiteistä, joita oli sänkyjen laitojen nosto, erilaiset vyöt turvallisuutta parantamaan ja hygieniahaalarit. Päivittäin seurattiin, kuinka kauan rajoitusta oli tarpeen käyttää. Yksikössä oli jopa valmius lepositeiden käyttöön, mutta niitä ei ole tarvittu enää vuosiin, kun hoitajat oppivat toimimaan asukkaiden ehdoilla ja rauhoittamaan tilanteen muilla tavoin. Hoitaja kertoi, että joskus tarvitaan rauhoittavia lääkkeitä tai asukkaiden huoneiden oven lukitsemista, jotta asukkaat eivät mene toisten huoneisiin. Tarkastajat pitivät ovien lukitsemista ongelmallisena varsinkin, jos se toteutuu yöaikaan.

Hoito- ja palvelusuunnitelmat

Asukkaiden tilanne vaihtelee niin paljon, että päivittäiskirjausten lisäksi myös hoito- ja palvelusuunnitelmaa päivitetään osastonhoitajan kertoman mukaan tarvittaessa päivittäin. Tarkastajien tarkistamissa kahden asiakkaan hoito- ja palvelusuunnitelmissa oli paljon asiakkaan vointiin ja hoivaan liittyviä päivittäiskirjauksia. Kahden viikon ajalta toisella asiakkaalla oli kirjattu yksi ulkoilutapahtuma, toisella ei yhtään. Viriketoiminnasta ei ollut kummallakaan yhtään mainintaa lukuun ottamatta sukulaisvierailuja. Kultakodin omavalvontasuunnitelma edellytti kuitenkin, että asiakkaan hoito- ja palvelusuunnitelmaan kirjataan tavoitteita, jotka liittyvät päivittäiseen liikkumiseen, ulkoiluun ja kuntoutukseen. Toteutumista tulisi seurata päivittäin. Näin ei toimittu tarkastajien tarkastamien kahden asukkaan hoitosuunnitelmakirjausten perusteella.

Saattohoito

Asukkaat hoidetaan yksikössä loppuun asti ja hoitajien kertoman mukaan heillä on valmius laadukkaaseen saattohoitoon. Tarvittaessa otetaan lisähoitaja yöhön. Hoitajilla on luvat myös suonensisäiseen kivunhoitoon. Omaiset ovat usein läsnä saattohoidossa, ja silloin heille järjestetään lisäsänky asukkaan huoneeseen ja he saavat aterioida yksikössä niin kauan kuin tarve vaatii.

HENKILÖKUNTA

Henkilökunnasta kaikki olivat naisia. Osastonhoitaja oli sairaanhoitaja ja muut lähihoitajia. Aamussa ja illassa työskentelee kaksi hoitajaa ja yössä yksi. Vaihtuvuus oli äärimmäisen vähäistä ja hoitajat kertoivat työn olevan raskasta, mutta antoisaa. Osastolle ei otettu edes sijaisiksi henkilökuntaa, joka ei ollut yksikössä aiemmin työskennellyt. Kaikki Kultakodin hoitajat eivät osastonhoitajan kertoman mukaan halunneet yksikössä työskennellä, mitä hän piti ymmärrettävänä työn haastavuuden johdosta. Hoitajilla on mahdollista saada työnohjausta.

Henkilökunta toivoi, että yksikköä suunniteltaessa henkilökunnan sosiaaliloihin olisi kiinnitetty edes vähäistä huomiota. Nyt niitä ei ollut lainkaan, vaan henkilökunta söi evänsä käytännössä asukkaiden tiloissa.

Osastonhoitaja toivoi, että tarkastajat tulisivat uudelleen käymään osastolla esimerkiksi iltapäiväksi, jotta asiakkaiden haastavuus ja työn vaativuus tulisi paremmin näkyville. Hän oli esittänyt pyynnön myös Lohjan SAS-ryhmälle, jotta ryhmäkotiin ei sijoitettaisi liian hyväkuntoisia muistisairaita. He kärsivät tilanteesta ja edessä oli muutto kevyemmälle osastolle.

OMAVALVONTASUUNNITELMA

Omaevalvontasuunnitelma oli juuri päivitetty ja sitä säilytettiin osaston mapissa. Kehotettiin sijoittamaan se ilmoitustaululle omaisten nähtäväksi. Asiakkaan kaltoinkohtelusta ei ole tehty osastonhoitajan kertoman mukaan yksikössä koskaan SHL:ssa tarkoitettuja ilmoituksia, koska henkilökunta on vaatimaan tehtävään niin hyvin koulutettu.

PALOTURVALLISUUS

Paloturvallisuuspöytäkirjassa oli havaittu puutteita, jotka oli edellytetty korjattavaksi 15.3.2018 mennessä. Nämä puutteet on korjattu aikataulun mukaisesti osastonhoitajan ilmoituksen mukaan.

YKSITYISYYS

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2018 on oikeus yksityisyyteen. Tämän vuoksi tarkastuksilla kiinnitetään erityisesti huomiota myös siihen, miten tarkastuskohteessa huomioidaan henkilön yksityisyys ja toimitaan niin, että mm. toimintatavoissa ja kohtelussa yksityisyys toteutuu paremmin.

Henkilökunnan arvion mukaan asukkaiden yksityisyyttä häiritsivät lähinnä asukastoverien arvaamaton käytös ja vaeltelu toisten huoneisiin ja tavaroiden ottaminen. Tätä varten huoneet oli joskus lukittava.

Koska osastokokoukset, joissa käsiteltiin asiakkaiden asioita, oli tilajärjestelyjen vuoksi pidettävä asukkaiden yhteistilassa, paikalla olevat asukkaat saattoivat kuulla toistensa asioita. Omaevalvontasuunnitelma kuitenkin kielsi asiakkaan asioiden keskustelun yleisissä tiloissa.

HAVAINNOT

Tarkastajat arvioivat yksikön yhteiset tilat varsin ahtaiksi ja virikkeettömiksi. Huonekalut olivat yksinkertaisia ja kuluneita, koriste-esineitä tai kukkia ei ollut kuin lähilylyillä, koska jotkut asukkaat henkilökunnan kertoman mukaan muuten rikkoivat tai söivät ne.

Sen sijaan asukashuoneet olivat tilavat ja viihtyisät ja lähinnä asukkaiden omaisten sisustamia.

Hoitohenkilökunta vaikutti erittäin motivoituneelta työhönsä.

Asukkaiden kyky kommunikoida oli selkeästi rajoittunutta.

APULAIISOIKEUSASIAMIEHEN ARVIO

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin arvioi asiaa seuraavasti:

- Pidän myönteisenä, että Lohjan kaupunki on sijoittanut yli 150-paikkaisen vanhuskeskuksen keskeiselle ja kauniille paikalle Lohjan järven rantamaisemiin mahdollistaen näin hyvät ja virikkeelliset vanhusten ulkoilumahdollisuudet. Pidän tärkeänä, että monesti vielä fyysisesti varsin hyväkuntoisia muistisairaita vanhuksia ulkoilutettaisiin säännöllisesti. Saamieni asiakasmerkintöjen perusteella tässä ei oltu Kultakodissa onnistuttu erityisen hyvin tai siten kirjaukset olivat puutteelliset. Myös fysioterapian puutetta pidän ongelmallisena.
- Hammaslääkärin ja suuhygienistin kiertoa ainakin kerran vuodessa pidän hyvänä.
- Tarkastajani arvioivat asukkaiden saavan hyvää ja yksilöllistä hoitoa Kultakodissa siellä käytyjen keskustelujen ja havaintojen perusteella.
- Tulen harkitsemaan, onko epätavanomaiseen aikaan suoritettava jatkotarkastus yksikössä tarpeen.
- Tarkastushetkellä tarkastajat eivät havainneet asukkaissa aggressiivisuutta, eikä saaduissa HaiPro-merkinnöissä ilmennyt poikkeuksellisuutta verrattuna muihin Lohjalla tarkastettuihin yksiköihin. Mikäli työntekijöiden ja asukkaiden tilanteeseen kuitenkin liittyy osastonhoitajan kuvaamaa uhkaa, pidän erittäin tärkeänä, että hoitajat käyttävät hälytyslaitteita aina mukanaan ja kirjaavat kaikki väkivalta- ja uhkatilanteet ylös. Potilaan mahdollisen aggressiivisuuden syyt ja se, mikä tilanteen mahdollisesti laukaisi sekä miten se mahdollisesti saatiin rauhoitettua, tulisi aina arvioida henkilökunnan kanssa yhdessä toimintatapojen jatkuvaksi kehittämiseksi.
- Asukkaiden ovien lukitsemista yöaikana potilasturvallisuuteen vedoten pidän ongelmallisena tilapäisratkaisunakin paloturvallisuuden ja muistisairaana vanhuksen itsemääräämisoikeuden kannalta.
- Kiinnitän vielä huomiota siihen, että asiakasmerkintöjen tulisi vastata omavalvontasuunnitelman ohjeistusta.
- Asiakkaan sitominen on aina asiakkaan vapautta rajoittava toimenpide. Lisäksi rajoittaminen saattaa aiheuttaa ahdistusta ja aggressiivisuutta. Pyydän selvitystä siitä, mihin arvioon perustuu se, että asukas sidotaan ruokailun ajaksi ja miksi asiakkaan ei sallita poistua pöydästä ja myöhemmin ohjata häntä uudelleen, tarvittaessa useitakin kertoja, jatkamaan ruokailua. Lisäksi pyydän selvittämään, kuka tekee päätöksen sitomisesta ja keskustel-laanko asiasta omaisten tai läheisten kanssa osana päätöksentekoa.

Pyydän Lohjan perusturvalautakuntaa selvittämään 15.8.2018 mennessä, mihin toimenpiteisiin esittämäni arviot antavat aihetta.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Pirkko Äijälä-Roudasmaa
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri